

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**DİL VE EDEBİYAT
TÜRK EDEBİYATI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI (12-19. YÜZYIL)
KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI (13. YÜZYIL)**

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

**EKİM - 2009
ANKARA**

2. 3. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI (12-19. YÜZYIL)

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, 12-19.Yüzyıl, Selçuklu Devleti, Beylikler Dönemi, Türkçe.

Anadolu'ya Türkler tarafından gerçekeştirilen göçler ve akınlarla başlayan ikinci bin yılın ilk yüzyılından sonra Anadolu, Türkler için artık kalıcı bir yurt olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Selçuklu Devletinin kurulmasıyla birlikte Türklerin Anadolu'da yerleşik hayata geçiş süreci de hızlanmış ve pekişmiştir. Bu süreçle doğrudan bağlantılı olarak, özellikle Selçuklu sarayları ve şehirlerindeki edebî faaliyetler de artmıştır. Buna karşın resmî dil olarak Farsçayı, bilim dili olarak da Arapçayı benimsemiş olan Selçuklu Devleti döneminde verilen Türkçe eser sayısı oldukça azdır. Türkçe açısından bu eksikliğin bir anlamda halk arasında yaygın olarak anlatılan *Battalnâme*, *Dânişmendnâme*, *Ebû Müslimnâme* gibi dinî-destânî anlatılar, menkıbeler, *Nasreddîn Hoca* fıkraları gibi ürünlerle giderilmeye çalışıldığı düşünülebilir.

13. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan Moğol istilâsı ve Moğollara karşı kaybedilen Köseadağ Savaşı sonrasında Selçuklu Devletinin egemenliğinin daralmaya başladığı dönemde ortaya çıkan Türk beylikleri döneminde ise, Türkçenin yıldızının parladığı görülmektedir. Bu dönemde beyliklerin yöneticileri, kendileri de halk gibi Arapça ve Farsça konusunda bilgili olmadıklarından, Türkçe yazılmasını teşvik etmişler; böylece Türkçe eser sayısında büyük artış görülmüştür.

14. yüzyılın başında Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Anadolu'da Türk varlığını sürdürme ve pekiştirme işlevi, tamamen Türk beylikleri üzerinde kalmıştır. Moğol ve Haçlı baskısı altında askerî ve siyasî anlamda bu görevi yerine getirmeye çalışan Türk beylikleri, bir yandan da edebî ve kültürel faaliyetlerin devam ettirilmesi noktasında çaba göstermişlerdir. Nitekim nazım ölçüsü olarak aruzun tercih edildiği bu dönemde Türkçe açısından bugün bile çok önemli kabul edilen birçok eser kaleme alınmıştır. Ayrıca bu eserler, doğrudan klâsik Türk edebiyatı örnekleri arasında sayılmazlarsa da bu geleneğin oluşum sürecinde önemli rol oynadıkları gözden kaçırılmamalıdır. Zira bu eserlerin dili ağırlıklı olarak Türkçe de olsa, içlerinde Arapça ve Farsça birçok kelime bulunmakta ve nazım ölçüsü olarak da hep aruz tercih edilmekteydi. Diğer taraftan nazım şekli olarak tercih edilen mesnevi de klâsik Türk şiirinin gelenekselleştiği sonraki dönemlerde en temel nazım şekilleri arasında yer almıştır. Dolayısıyla doğrudan klâsik Türk edebiyatı örneklerinin ortaya çıkışına kadarki süreçte kaleme alınmış edebî ürünlerin bu edebiyatın varlığını hissettirmesi ve kendi kuralları çerçevesinde gelişmesi noktasında önemli katkısı olmuştur.

Bu arada 14. yüzyıla gelindiğinde eser sayısındaki artışla orantılı olarak edebî eserlerin niteliğinde de gelişmeler yaşanmıştır. Başta dinî, tasavvufî, ahlakî, tarihî ve destânî konular olmak üzere aruzla pek çok mesnevinin yazıldığı bu dönemde gazel ve kaside gibi nazım şekilleriyle de edebî ürünler verilmeye başlanmıştır. Bu anlamda elimizdeki şiir sayısı çok az olsa da Hoca Dehhânî, akla gelen ilk isimdir. Klâsik Türk şiiri geleneğine uygun olarak oluşturulan ilk dîvânlar da 14. yüzyılda kaleme alınmıştır. *Ahmedî*, *Seyyid Nesîmî* ve *Kadı Burhâneddîn*, bu dönemde dîvân sahibi şairler olarak dikkat çekmektedirler.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

- Eflatun, Muvaffak**, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.
- Karahan, Abdülkadir**, **Türk Kültürü ve Edebiyatı**, MEB Yay., İstanbul 1988
- Kartal, Ahmet**, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.
- Kartal, Ahmet**, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.
- Köprülü, M.Fuad**, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
- Köprülü, M.Fuad**, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
- Soysal, Orhan**, **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, MEB Yay., İstanbul 2002.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATI (13. YÜZYIL)

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, 13.Yüzyıl, Selçuklu Dönemi, Türkçe.

Selçuklu Devletinin egemen olduğu 13. yüzyıl, edebî ürünlerin Türkçeden çok Farsça olarak yazıldığı bir dönem olmuştur. Bu yüzyılın ikinci yarısında ise Türkçe eserlerin sayısında gözle görülür bir artış süreci başlamıştır. Nihayet 14. yüzyıla varıldığında çeviri edebiyatının da katkısıyla Türkçe eserlerin sayısında büyük bir artış dikkat çekmiştir.

Diğer taraftan 13. yüzyıl, aynı zamanda klâsik Türk şiiri geleneğinin de temellerinin atıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Şüphesiz bu temelleri, klâsik Türk edebiyatının bütün özelliklerinin hayata geçirilmeye başlaması anlamında düşünmemek gerekir. Zira gerek nazım şekilleri ve aruz gibi dış yapı gerek iç yapı özellikleri bakımından bu dönemde verilmeye başlanan eserlerin klâsik Türk edebiyatı geleneği ile birebir örtüştüğünü söylemek mümkün değildir.

Bu anlamda eserleri Türkçe olmasa da *Mevlânâ*'nın oğlu *Sultan Veled*'in ve 13. yüzyılın ikinci yarısıyla 14. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen *Yunus Emre* gibi isimlerin öncü rol oynadıkları söylenebilir. Zira bu gibi isimlerin eserlerinde ölçü olarak aruzun, nazım birimi olarak beytin, nazım şekli olarak gazel ve mesnevinin kullanıldığı görülmektedir. Şüphesiz bu gibi eserler, sonraki dönemlerde gittikçe klâsikleşecek olan bir geleneğin öncüleri niteliğindedirler. Yunus Emre'nin Türkçe dîvânında aruzla yazdığı tasavvuf içerikli gazeller, Türkçenin aruzla uyumu noktasında dikkat çekici bir işaret olarak görünmektedir. Aynı şekilde 13.yüzyılın sonlarıyla 14.yüzyılda yaşamış birçok şair de genellikle tasavvufî bir bakış açısıyla Türkçe olarak kaleme aldıkları eserlerinde aruzun şiir dilinde kullanımına dair örnekler ortaya koymuşlardır.

Bununla birlikte klâsik Türk edebiyatının 13. yüzyıldaki en dikkat çekici habercisi; dahası temsilcisi *Hoca Dehhânî* olarak görülmektedir. 14. yüzyılda yaşadığı yolunda görüşler de bulunmakla birlikte Dehhânî'nin 13. yüzyılda yaşadığı ve Selçuklu sultanı Üçüncü Alâeddîn tarafından korunduğu yönündeki kanaatler daha güçlüdür. Selçuklu Devletinin sonlarında ve bu devletin yıkılışından sonra; ama bu devrin etkisinin tamamen ortadan kalkmadığı bir dönemde yaşadığı tahmin edilen Dehhânî, klâsik Türk edebiyatının husûsiyetlerini şiirlerine olduğu gibi yansıtmış bir isim olarak dikkat çeker. Bu anlamda mevcut bilgilere göre klâsik Türk edebiyatının bu dönemdeki temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Kendisinden bahseden hemen hemen bütün kaynakların işaret ettikleri gibi, şiirlerinin sağlam yapısı ve aruzdaki başarısı, klâsik Türk şiirinin ilk örneklerinin daha eski olabileceği yolundaki ciddî işaretler olarak değerlendirilebilir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.

Kartal, Ahmet, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. ANADOLU'DA TÜRK EDEBİYATI (SELÇUKLU DÖNEMİ EDEBİYATI)

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Selçuklu Dönemi, Türkçe, Türk Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı.

Anadolu Selçuklu Devletinin Malazgirt zaferinin hemen ardından 1075'te kurulduğu ve 1308'e kadar egemen olduğu dikkate alındığında Anadolu'da Selçuklu Dönemi edebiyatının 11. yüzyılın son çeyreği ile 12. yüzyılı ve 13. yüzyılın başlarını kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemin siyasî anlamda en belirgin özelliği, kazanılan zaferleriyle Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesi sürecinde kalıcı başarıların elde edilmiş olmasıdır. Bunlar, 1048 tarihli *Pasinler*, 1071 tarihli *Malazgirt* ve 1176 tarihli *Miryakefalon* zaferleridir. Bu arada Anadolu'yu kasıp kavuran Moğol istilâsıyla gelen 1243 tarihli Köseadağ yenilgisi ile Haçlı seferlerinin Orta Asya'dan yapılan göçler ve akınlarla Anadolu'yu fethedip yeni bir yurt edinmeye çalışan Türklerin hızını, 12.yüzyılın ikinci yarısında belirgin biçimde kestiği görülmektedir. Moğol istilâsının oluşturduğu olumsuz şartlar, sadece bu yüzyılda değil bir sonraki yüzyılda; hatta 15. yüzyılın başlarında da etkisini göstermiştir.

Bütün olumsuzluklara karşın Moğol istilâsına kadar siyasî, askerî ve kültürel alanlarda sağlanan gelişmeler, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecini geniş boyutlara ulaştırmış; bu süreç Selçuklu Devletinin egemenliğinin zayıfladığı dönemlerde de sınırlardaki Türk beyliklerinin gayretleriyle devam ettirilmiştir. Bu süreçte Anadolu'nun nüfus yapısı Türkler; dolayısıyla Müslümanlar lehinde değişmiş; Anadolu'da Rumca ve Ermenice gibi diller yanında *Arapça*, *Farsça* ve nihayet *Türkçe* de varlığını iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır.

Selçuklu dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde Anadolu'da kuvvetli bir tasavvuf rüzgârının estiği görülmektedir. Tasavvufun ve tarikatların Anadolu'da yerleşip gelişmeleri noktasında şüphesiz pek çok yeri dolaşan ve bu arada bir süre Anadolu'ya da yerleşmiş bulunan *Muhyiddîn-i Arabî*'nin ve Anadolu'ya hiç ayak basmamış da olsa yetiştirdiği öğrencilerini Anadolu'ya göndermiş olan *Hoca Ahmed Yesevî*'nin büyük bir tesiri olmuştur. Anadolu'da tasavvufun benimsenmesi ve gelişmesinde en büyük katkıyı sağlayan isimlerden olan *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* ile *Hacı Bektaş-ı Velî*'yi bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Karahanlı sahasında *Kutadgu Bilig (Balasagunlu Yusuf Hashacib)*, *Dîvânu Lügati't-Türk (Kaşgarlı Mahmûd)*, *Atâbetü'l-hakâyık (Edîb Ahmed bin Yüknekî)* gibi önemli eserlerin verildiği bu dönemde resmî dili Farsça, bilim dili Arapça olan Selçuklu egemenliğindeki Anadolu sahasında edebî ürünler büyük oranda Farsça yazılmıştır. Selçuklu sultanlarıyla şehzâdelerinin bu dönemde şair ve yazarları himâye ettiği; zaman zaman kendilerinin de şiirle bizzat meşgul oldukları bilinmektedir.

Bu döneme ait Türkçe eserler arasında Seyyid Battal Gazi'nin kahramanlıklarını konu edinen *Battalnâme*, Melik Dânişmend Ahmed Gazi'nin kahramanlıklarını anlatan *Dânişmendnâme*,

Ebû Müslim-i Horasanî'nin kişiliği etrafındaki gelişmeleri anlatan *Ebû Müslimnâme (Ebû Müslim Kitabı)*, *Manas Destanı*, *Çingiz Destanı (Cengiznâme)*, *Köroğlu Destanı*, *Satuk Buğra Han Destanı* gibi halk arasında yaygın olan dinî-destânî anlatılar sayılabilir. Bu arada 13. yüzyılın en renkli isimlerinden biri olan Nasreddîn Hoca'nın kişiliği etrafında oluşan fıkraları hatırlamak da yararlı olacaktır.

Kaynak (Source):

- Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, MEB Yay., İstanbul 1971.
Eflatun, Muvaffak, “Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi”, **Eski Türk Edebiyatına Giriş** (Ed.Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara 2007, s.451-524.
Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.
Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Şiir ve Şairler”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.245-285.
Kartal, Ahmet, “Tercüme Edebiyatı”, **Şiraz'dan İstanbul'a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.321-340.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.
Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 1. Anadolu'nun Fethi

Anahtar Kelimeler: Türkler, Anadolu, Göçler, Fetihler.

Türkler, Anadolu'ya 4. yüzyılda Hunlar, 6. yüzyılda Sabarlar olarak akınlar gerçekleştirmişler; Abbasî egemenliği döneminde Anadolu'ya yapılan akınlarda da yer almışlardır. 11. yüzyılın başından itibaren Orta Asya'da siyasî, askerî, ekonomik bakımdan iyice sıkışmış durumdaki Türkler, önce **Çağrı Bey** öncülüğünde Anadolu'ya bir keşif akını düzenlediler. Ardından **Tuğrul Bey, Kutalmış** ve **İbrahim Yinal** Anadolu'da fetihler gerçekleştirdiler. Fetih süreci, Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşuyla birlikte güç kazanmıştır.

Anadolu'da ilk olarak Diyarbakır bölgesini denetim altına alan Türkler, daha sonra Kars, Van, Kayseri, Malazgirt, Konya, İznik gibi bölgelere egemen oldular. Fetih sürecinde çok önemli etkisi bulunan ilk zafer, 1048 tarihinde **Pasinler** Ovasında Bizanslılara karşı kazanılmıştır. Pasinler'de kazandıkları zaferle Anadolu'nun kapılarını aralamış olan Türkler, 1071 **Malazgirt** zaferiyle bu kapıları sonuna kadar açmış oldular. Malazgirt'ten sonra Alparslan, savaşa katılan komutanlarına ve Türkmen beylerine hedef olarak Anadolu'yu göstermiştir.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah, 1075'te İznik'i fethedip bağımsızlığını ilan edince 1308'e kadar egemen olacak olan **Anadolu Selçuklu Devleti** kurulmuş oldu. Süleyman Şah'ın yönetimindeki Selçuklu bölgelerindeki adalet, huzur ve güven ortamı, Bizans'ın kötü yönetiminden bıkmış olan Anadolu'nun diğer bölgelerindeki halkın dikkatini çekmiş; böylece Anadolu'nun fetih süreci daha da hız kazanmıştır.

Birinci Kılıçarslan zamanında gerçekleşen fetihler, Haçlı seferleri sebebiyle zaman zaman aksadıysa da 1145'te İkinci Kılıçarslan'ın Bizans kuvvetlerini yenmesiyle, ikinci Haçlı seferlerine rağmen, başarıyla devam etti. **İkinci Kılıçarslan**'ın 1176 tarihli **Miryakefalon** zaferi, Türklerin Anadolu'dan atılamayacağını kanıtlamış oldu.

Bu arada üçüncü ve dördüncü Haçlı seferleri gerçekleşmiş; İkinci Kılıçarslan'dan sonra Anadolu Selçuklu Devleti, zamanla güç kaybetmişti. **İkinci Gıyâseddin Keyhüsrev** öncülüğündeki Selçuklu Ordusu, 1243'te Anadolu'yu istilâ eden Moğollara karşı **Kösedağ Savaşını** kaybedince dağılma süreci başladı.

14. yüzyılın başına kadar devam eden bu süreçte Anadolu'da Beylikler Dönemi de başlamış oldu. Anadolu'daki Türk beylikleri, kendi bölgelerini genişletmek ve egemenliklerini kabul ettirmek için çalışarak, Anadolu'nun fetih sürecini devam ettirdiler. Şüphesiz bu anlamda en büyük katkıyı, egemenliğini 20. yüzyıla kadar sürdürecektir olan **Osmanlı Devleti** yapmıştır.

Zira Anadolu'da siyasî birliği sağlayan Osmanlı Devleti, askerî ve siyasî alanda elde ettiği zaferlerini sosyal, ekonomik, mimarî, kültürel ve sanatsal alanlarda sağladığı ilerlemelerle pekiştirmiş ve hem Anadolu'nun hem de Rumeli'nin fethinin kalıcı olmasını sağlamıştır.

Kaynak (Source):

Kafalı, Mustafa, “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi”, **Genel Türk Tarihi**, (Ed.Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci), C.4, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.13-40.

Merçil, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 1991.

Turan, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 1969.

Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara 1969.

Şahin, İlhan, “Anadolu’da Oğuzlar”, **Türkler**, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 246-259.

Yınanç, Mükrimin Halil, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul 1944.

Yınanç, Mükrimin Halil, “Anadolu’nun Fethi”, **Türkler**, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.194-202.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 2. Büyük Oğuz Göçleri

Anahtar Kelime: Türkler, Göçler, Anadolu.

Türklerin ilk ve asıl ana yurdu, Altay ve Sayan Dağları bölgesidir. Milattan önceki yıllardan itibaren göçebe bir hayat tarzına sahip olan Türkler, pek çok göç hareketini gerçekleştirmiş ve böylece yaşam alanlarını oldukça genişletmişlerdir. Milattan önceki dönemde göçler ve akınlar aracılığıyla Orta Asya'nın büyük bölümüne hakim olan Türkler, sonraki yıllarda kronolojik olarak Türkistan, Afganistan, Kuzey Hindistan, Güney Rusya, Kafkaslar, Orta Avrupa, Balkanlar, İç Asya, Doğu Avrupa, İran ve Anadolu gibi bölgelerle birlikte Orta Asya'daki hakimiyetlerini daha da genişletmişlerdir.

Türklerin Anadolu'ya göçe yönelmeleri, 11. yüzyılda Maverünnehr üzerinden ve İran yoluyla gerçekleşmiştir. Bu yüzyıldan sonra Orta Asya'da oluşan siyasî ve ekonomik şartlar, Türklerin Batıya yönelik göçlerini hızlandırmıştır.

Bu süreçte yönlerini Batıya çeviren Türklerin bir bölümü Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara ve Avrupa'nın doğu ve kuzey bölgelerine bir bölümü de güneyden Kafkaslar ve Anadolu'ya yönelmişlerdir.

Anadolu, hem coğrafi hem de siyasî anlamda yurt edinilebilecek en uygun bölge olarak Türklerin dikkatini çekmiştir. Çünkü öncelikle Anadolu, coğrafi bakımdan Batıya yönelmiş Türklerin güzergâhı üzerinde bulunuyordu. Diğer taraftan Anadolu'da egemenlik Bizans gibi iyice zayıflamış bir devletin elinde bulunuyordu. Ayrıca Anadolu'nun güneyinde gelişen İslâm dünyası da İslâm dünyasının bir parçası haline gelen Türkler için Anadolu'nun İslâmlaşması sürecini kolaylaştırmıştır.

Büyük Oğuz göçleri *fütûhât* ve *sızma* olmak üzere temelde iki biçimde gerçekleşmiştir. Bu göçlerin halkın güvendiği ve kutsal saydığı önderler yönetiminde yeni bir yurt edinme düşüncesiyle fütûhâtlar (fetihler) şeklinde gerçekleşmesi, sonuç itibarıyla başarılı olmaları yolunda büyük bir avantaj sağlamıştır.

Türklerin asırlarca yurt edindikleri yerlerden ayrılıp göç etmelerini tetikleyen birçok sebep olduğu söylenebilir. Bunlardan biri, nüfus bakımından hızla artmalarına karşın geçim kaynakları olan hayvanlarını otlatacakları alanların yetersiz kalışıdır. Bu durum, göçebe olduklarından tarım yapmayan ve hemen hemen bütün geçimlerini hayvancılıkla sağlayan Türklerin ekonomik bakımdan büyük sıkıntıya düşmesine sebep olmuştur.

Diğer taraftan 11. yüzyılda olduğu gibi Türkler, yalnızca etraflarında bulunan başka milletlerin ülkelerine değil, yine Türk olan; ama daha elverişli topraklara sahip diğer Türk topluluklarının bölgelerine göç etmişlerdir.

Göçebe olmaları, Türklerin göçlerini kolaylaştıran ve tetikleyen en önemli sebeplerdendir. Zira zaten her zaman göçe hazır ve alışkindılar. En küçük bir sebep bile onları göç etmeye yönlendirmeye yetebilirdi. Ayrıca göçebe hayatın gereği olarak devamlı at üzerinde bulunuyorlar, zor şartlarla ve düşmanlarla mücadele ediyorlar; böylece maceralı bir hayat sürüyorlardı. Bu durum, onları korkusuz ve endişesiz kılıyor; yeni maceralara atılmak için zinde kalmalarını sağlıyordu.

Zaman zaman başka ülkelerin siyasî ve askerî baskıları bu anlamda çok etkili sebepler arasında yer almaktadır. Şüphesiz bu anlamda en büyük baskı, 5. ve 11. yüzyıllarda Moğollar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan büyük Oğuz göçlerini tetikleyen en önemli sebepler arasında yer alan Moğollar, istilâ ettikleri pek çok yerleşim merkezi gibi Anadolu'yu da harabeye çevirmeleri yanında, Türklerin geri dönmek üzere Anadolu'ya göç etmelerini sağlaması bakımından Türk tarihinde çok önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır.

Kaynak (Source):

Genel Türk Tarihi, (Ed.Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci), Yeni Türkiye Yay., Ankara.

İslâm Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul.

Konuş, Fazlı, Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2006.

Merçil, Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1991 **Osmanlı**, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.

Şahin, İlhan, “Anadolu’da Oğuzlar”, **Türkler**, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.246-259.

Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1969. **Türk Ansiklopedisi**, MEB Yay., Ankara 1952.

Türkler, Yeni Türkiye Yay., Ankara.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 3. Anadolu'nun Yeni Nüfus Yapısı

Anahtar Kelime: 11 ile 13. yüzyıllar arasında Anadolu'nun genel nüfus yapısı.

İkinci bin yılın başlarında Anadolu nüfusu, çoğunlukla Ermeni ve Rumlardan oluşmakta iken 11. yüzyıldan itibaren bu yapı değişmeye başlamıştır. Daha önce Hristiyan nüfusu Anadolu'ya hakim iken Pasinler (1048), Malazgirt (1071) ve Miryakefalon (1176) zaferlerinden sonra Müslüman nüfusu gittikçe artan bir oranla yoğunlaşmaya başlamıştır. Şüphesiz Anadolu'da Müslüman nüfusun artmasının en büyük etkeni, İslâmiyeti yeni kabul etmiş olarak Anadolu'ya kitleler halinde göç eden Türkler olmuştur.

Anadolu'daki Müslüman Türk nüfusu, önce güney ve doğu bölgelerde gelişmeye başlamış; ardından iç ve batı bölgelerde artış göstermiştir. Bu sürecin hemen öncesinde özellikle İslâm dünyasının komşu olduğu güney bölgelerde başka Müslüman milletler de görülmeye başlamıştır. 13. yüzyıla kadar Anadolu'nun doğu, güney, iç ve batı kesimleri büyük oranda Müslüman Türklerden oluşmaktayken kuzey, batı ve güney kıyılarında ise Hristiyan nüfus hakim durumda idi. Bu yüzyıldan sonra Osmanlı Devletinin ilerleyişine paralel olarak Müslüman ve Türk nüfusu Anadolu'nun hemen her bölgesinde gittikçe artmış ve çoğunluk nüfusu haline gelmiştir. Bazı kaynaklarda 14. yüzyılın başlarında Batı Anadolu'da 400.000 çadırdan oluşan bir Türk nüfusunun bulunduğu belirtilmektedir.

11 ile 13. yüzyıllar arasında Anadolu'da nüfus yapısı, yerleşik olanlarla göçebe olanlar şeklinde iki farklı yapı göstermekteydi. Öncelikle Hristiyan olan mevcut eski nüfus, büyük çoğunlukla yerleşik idi. Bunlar, geçimlerini genellikle tarım yoluyla sağlamaktaydılar. Anadolu'ya sonradan dahil olan nüfus ise başlangıçta ağırlıklı olarak göçebe olduğundan geçimini hayvancılıkla sağlamaktaydı. Zamanla bunların da büyük bölümü, İslâmiyetin yerleşik hayatı gerektirmesi ve yöneticilerin teşvikleri sonucu yerleşik hayata geçmişler; böylece Anadolu'da yerleşik nüfus oranı, daha da artmıştır.

Göçebe-yerleşik nüfus ilişkisine benzer bir durum köy ve şehir nüfusları arasında da görülmektedir. Başlangıçta yerleşik nüfusun büyük çoğunluğu köylerde görülmekteydi. Sayıları az olan şehir merkezleri ise Anadolu'daki karmaşık ortamda nüfus bakımından iyice azalmıştı. Anadolu'da huzur ve istikrar ortamının sağlanmasıyla birlikte imar faaliyetleri de artmış; buna paralel olarak şehir nüfusunda da artış meydana gelmiştir. Osmanlı Devletinin gelişme göstermesiyle birlikte yeni imar ve iskân politikaları sonucu, Türkler arasında din adamlığı, medrese hocalığı, devlet memurluğu, ilim adamlığı, esnafılık, sanatkârlık, zanaatkârlık gibi yerleşik hayata özgü yeni meslekler de gelişmeye başlamıştır.

Bu arada unutulmamalıdır ki Anadolu'da mevcut Hristiyan nüfusun azalması, tamamen ortadan kalkmaları ya da yalnızca başka yerlere göç etmelerinden olmamıştır. Zira bunların büyük bölümü, gerek Selçuklu gerek Anadolu beylikleri ve gerekse Osmanlı Devletinin halka huzur ve güven ortamı sağlayan adaletli yönetimleri ve İslâmın kendilerine sağladığı güven duygusunun da katkısıyla Müslüman olmuşlardır. Şüphesiz Anadolu'daki nüfus dengesinin değişmesinde bu sürecin de etkisi olmuştur.

Kaynak (Source):

İslâm Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul.

Kartal, Ahmet, Şiraz'dan İstanbul'a, Kriter Yay., İstanbul 2008.

Konuş, Fazlı, Selçuklular Bibliyografyası, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2006.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köymen, Mehmet, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara 1963.

Merçil, Erdoğan, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1991.

Ocak, Ahmet Yaşar, "XIII-XVI. Yüzyıllar Anadolu şehirlerinde dini-sosyal hayat:

Selçuklular'dan Osmanlılar'a genel bir bakış ve problematik bir yaklaşım denemesi",

Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, (Ed. Ferzan B. Yıldırım), WA LD Yayınları, İstanbul 1996, s.73-100.

Osmanlı, (Ed.Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999.

Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1969.

Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

Türk Ansiklopedisi, MEB Yay., Ankara 1952.

Türkler, Yeni Türkiye Yay., Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1969.

Yınanç, Mükrimin Halil, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, İstanbul 1944.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 4. Fetih Dönemini Anlatan Büyük Destanlar

Anahtar Kelime: Türkler, Anadolu'nun Fethi, Battalnâme, Dânişmendnâme, Ebû Müslimnâme.

Fetih dönemi, Türklerin Orta Asya'dan Batıya yönelişleriyle başlayan ve Anadolu'nun Türkleşmesiyle sonuçlanan süreci ifade etmektedir. Bu süreçte Anadolu'ya birçok akın gerçekleştiren Türkler, bu akınlarda başta Bizans güçleri olmak üzere birçok düşman kuvvetiyle sık sık çatışmaya girmiştir. Diğer taraftan bu süreçte Anadolu'da Malazgirt, Miryakefalon ve Kösedag gibi çok büyük savaşlar da meydana gelmiştir.

Fetih döneminde Türkler, yalnızca yeni bir yurt edinme gayesini değil aynı zamanda Anadolu'nun kapılarını İslâma açma gayesini de taşımaktaydılar. Bu sebeple gerçekleştirilen akınlara ve yapılan savaşlara katılan alpler, ölümleri halinde şehîd; yaralanmaları veya sağ kurtulmaları halinde de gazi oluyorlardı. Bu inanç, öyle güçlüydü ki halk, bu akınlara katılmak için can atmaktaydı. Dârü'l-cihâd olarak görülen Anadolu içlerine yapılan akınlarda ve savaşlarda kahramanlık gösterenler, toplumda saygın bir yer ediniyor; zamanla bunlarla ilgili anlatılar efsanevî ve destanî bir üslûp kazanıyordu.

İşte aşağıda haklarında kısaca bilgi verilmiş olan *Ebû Müslimnâme*, *Dânişmendnâme* ve *Battalnâmeler* fetih döneminde gerçekleştirilen akınlarda ve yapılan savaşlarda kahramanlık göstermiş olanların etrafında oluşmuş dinî-destanî-efsanevî hikâyelerden meydana gelmektedir.

Battalnâme: Yazarı bilinmeyen bu destanî hikâye, daha 9. yüzyılda Malatya'da doğduğu düşünülen ve asıl adı Ebû Mehmed Cafer bin Sultan Hüseyin bin Rebi' bin Abbasü'l-Hâşimî olan; halk arasında ise Seyyid Battal Gazi olarak bilinen bir kahramanın Bizans'la yapılan mücadelelerde gösterdiği yararlılıklar ve kahramanlıklar etrafında şekillenmiştir. Başta Malatya ve Kayseri olmak üzere farklı yerlerde tespit edilen pek çok değişik şekli ve bu hikâyelerin yazılı olduğu pek çok nüshası vardır.

Dânişmendnâme: Melik Dânişmend Ahmed Gazi'nin gösterdiği kahramanlıklar etrafında şekillenmiş dinî-destanî bir hikâyedir. Diğer taraftan Fuad Köprülü'nün ifadesiyle, Ahmed Gazi, Anadolu halkının gönlünde yalnızca cesur ve güçlü bir kahraman değil; aynı zamanda velî bir şahsiyet olarak da saygın bir yer edinmiştir. Battalnâmeler gibi pek çok çeşidi ve pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.

Ebû Müslimnâme (Ebû Müslim Kitabı): Ebû Müslim-i Horasanî'nin şahsiyeti ve maneviyatı etrafında gelişen olayları anlatan dinî-destanî-menkıbevî hikâyelerdir.

Bunlar dışında İslâmî dönemin başlangıcında *Manas*, *Çingiz (Cengiznâme)*, *Köroğlu*, *Satuk Buğra Han* gibi destanların da halk arasında yaygın olduğunu hatırlamakta yarar vardır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.
Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Edebiyat”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.636-670.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 5. Anadolu'da Doğu Türkçesi Tesiri

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Türkçe, Doğu Türkçesi, Batı Türkçesi.

Anadolu'ya Orta Asya'dan gelen ilk Türk boyları daha çok göçebe olduklarından, günlük konuşma dilinde Türkçeyi kullanmışlardır. Bununla birlikte Anadolu'ya göçlerin bu ilk devresinde Türkçenin edebî bir kültür dili haline gelmesi noktasında yeterli ilerleme kaydedilememiştir. Selçuklu Devletinin egemenliğinin söz konusu olduğu bu dönemin edebî hayatında daha çok Arapça ve Farsçanın ağırlığı görülmektedir.

Malazgirt ve Miryakefalon zaferleriyle Anadolu'nun Türkleşmesi süreci hız ve kuvvet kazanınca Anadolu'ya göçler daha da artmıştır. Diğer taraftan Cengiz Han yönetimindeki Moğol istilâsı, belirli bir edebî, dînî ve kültürel muhitin oluştuğu Uygur Türkçesi, Hakaniye Türkçesi ve Harezmi Türkçesinin yaygın olduğu bölgelerde yaşayan Türklerin Azerbaycan ve Anadolu'ya yönelmelerini hızlandırmıştır. Bu arada Haçlı seferleriyle Batıdaki ilerlemelerinde duraksama görülen Anadolu Türkleri, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Selçuklu Devletinin yıkılmasıyla birlikte tek tek beylikler halinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Sınır boylarına yerleşmiş olduklarından, genellikle iyi bir eğitim görmemiş olan bu beyliklerin yöneticileri ve halkı, aralarında hâlâ ana yurtlarındaki dilleriyle anlaşmaktaydılar. Böylece Moğol istilâsının da zorlamasıyla Anadolu'ya yeni gelen ve öncekilere göre yazılı edebiyatları belirli oranda gelişmiş olan Türklerle, Anadolu'ya daha önceden gelmiş olanların etkileşimi ve kaynaşması süreci başlamış oldu. Bu süreç, aynı zamanda Karadeniz, Kafkaslar, Hazar Denizi ve İran'ın böldüğü Doğu Türkçesiyle Batı Türkçesi arasında uzun bir dönem sürecektir olan etkileşimin hızlandığı bir süreç olarak dikkat çekmektedir.

Anadolu'ya sonradan gelen Türkler arasında Uygur kâtipleri, Hoca Ahmed Yesevî mektebinin yetiştirdiği şairler, yazarlar, din adamları ve mutasavvıflar da vardı. Bunlar, Türkçeyi yalnızca konuşma dili olarak değil, yazı dili olarak da kullanmışlar; böylece bunlar arasında Türkçe (Doğu Türkçesi) işlenmiş ve edebiyat dili olarak gelişme göstermiştir. Dolayısıyla Anadolu'ya daha önce gelmiş olanlarla etkileşimin bir sonucu olarak Türkçenin Batı Türkçesi olarak gelişimi noktasında Doğu Türkçesinin önemli bir etkisi olmuştur.

Bu şartlar ve etkenler içinde, 11 ile 13. yüzyılları kapsadığı kabul edilebilecek bir geçiş döneminden sonra Türkçe, Anadolu'da Arapça ve Farsça yanında Doğu Türkçesiyle de etkileşimini sürdürerek gelişimini devam ettirmiştir.

Kaynak (Source):

Akar, Ali, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.609-616.

Ercilasun, Ahmet B., **Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Korkmaz, Zeynep, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Korkmaz, Zeynep, "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtileri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.205-216.

Köprülü, M.Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.593-608.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 6. Anadolu’da Üç Dil : Farsça, Arapça, Türkçe.

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Arapça, Farsça, Türkçe.

1071’deki Malazgirt zaferinin ardından 1077’de Selçuklulara bağlı olarak kurulan Anadolu Selçuklu Devleti dönemi, 1243’te Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşına kadar devam etmiştir. Bundan sonra ise Anadolu’da 15.yüzyıla kadar süren beylikler dönemi başlamıştır. Zeynep Korkmaz, ilk dönemi Selçuklu Devri Türkçesi, ikinci dönemi ise Beylikler Dönemi Türkçesi olarak adlandırmıştır. 12 ve 13.yüzyıllarda Anadolu’nun özellikle doğu ve iç bölgelerinde *Rumca* ve *Ermenice* dışında üç dil daha kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar, Anadolu’ya yeni gelen Türklerle birlikte kullanılmaya başlanan *Türkçe*, *Arapça* ve *Farsça*dır. Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecine paralel olarak bu üç dilin ağırlığı da artmıştır.

Anadolu’ya yeni yerleşen Türkler, günlük hayatlarında daha çok Türkçeyi kullanıyor; tıp, gramer, fıkıh gibi alanlarda bilim dili olarak Arapça; edebiyat ve sanat dallarında ise genellikle Farsça tercih ediliyordu. Farsçanın Türkler arasında yaygınlık kazanmasında Farsçanın o dönemde en görkemli edebî ürünlerini vermiş ya da veriyor olmasının; Arapçanın yaygınlık kazanmasında ise başta dinî ilimler olmak üzere, bütün İslâm dünyasında Arapçanın bilim dili olarak ön plâna çıkmış olmasının etkisi vardır. Şüphesiz Orta Asya’dan göçebe olarak gelip Anadolu’ya yerleşen Türklerin henüz dil ve edebiyatlarının yeterince gelişmemiş olmasının da bu süreçte etkisi olmuştur. Bir dönem, Türkçeyi geliştirmek ve zenginleştirmek yerine, hazır ve işlenmiş iki dil olan Farsça ve Arapçadan yararlanmak, Anadolu’yu yurt edinme mücadelesiyle meşgul olan Türkler açısından daha kolay olmuştur. Diğer taraftan İslâmiyeti Araplardan ve Farslardan öğrenen Türkler, bu arada onların dillerinden de etkilenmişler; Türkçeye sırf bu yolla pek çok Arapça ve Farsça kelime geçmiştir.

Başlangıçta yalnızca şairler, yazarlar, din ve devlet adamları tarafından kullanılan Arapça ve Farsça, medrese ve tekke gibi eğitim kurumlarının da etkisiyle daha geniş bir kitle tarafından öğrenilmeye başlanmıştır. Bu arada özellikle Arapça ve Farsçayı resmî dil olarak benimsemiş olan Selçuklu Devletinin yıkılmasıyla Anadolu’da meydana gelen karmaşa ortamında Türk beylikleri bağımsızlıklarını ilan etmişler; bu boyların Arapça ve Farsça bilmeyen beyleri de şair ve yazarları Türkçe yazma noktasında teşvik etmişlerdir. Bu süreçte özellikle Arapça ve Farsçadan Türkçeye pek çok eserin çevrildiği görülmektedir. Çeviri de olsa bu tür eserlerde şair ve yazarlar, kendi birikimlerini de kullanmışlar; ortaya çıkan eserler, Türkçenin gelişmesi ve daha geniş kitlelerce benimsenmesi bakımından önemli katkı sağlamışlardır. Zira bu tür eserler, günümüzde olduğu gibi birebir çeviri şeklinde hazırlanmamış; zaman zaman çevirmenin yorum ve katkılarıyla bir bakıma yeniden yazılmışlardır.

Kaynak (Source):

Akar, Ali, “Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.609-616.

Ercilasun, Ahmet B., Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Korkmaz, Zeynep, “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.593-608.

Yavuz, Kemal, “XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 7. Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türkçe

Anahtar Kelime: Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Türkçe, Karamanoğlu Mehmet Bey.

Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılışından sonra kurulan beyliklerin egemen oldukları dönem, siyasî açıdan Anadolu'daki Türk birliğinin parçalanması anlamını taşımakla birlikte, Türkçe açısından önemli bir fırsat ortamı oluşturmuştur. Zira bağımsızlıklarını ilan eden beyliklerin yöneticileri, şair ve yazarları halkın anlayabileceği Türkçe eserler yazmaları ya da mevcut Arapça ve Farsça eserleri halkın anlayabileceği bir şekilde Türkçeye çevirmeleri yönünde teşvik etmişlerdir. Zeynep Korkmaz'ın tespit ettiği gibi, Anadolu'da beyliklerin egemen oldukları devir, Türkçeye dayalı yerli ve millî nitelikli bir yazı dilinin oluşumu için bir geçiş dönemi işlevi görmüştür.

Şüphesiz bu anlamda en dikkat çekici isim, Konya civarında egemen olan Karamanoğullarının önderi **Mehmet Bey**'dir. Mehmet Bey, "*Bugünden sonra hiç kimse divanda dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşmaya.*" fermanıyla herkes gibi şair ve yazarları da Türkçeyi tercih etmeye teşvik etmiş; böylece Türkçenin önünün açılmasında önemli bir katkı sağlamıştır. Aydınoğlu Mehmed Bey, Umur Bey ve İsâ Bey, Saruhanoğlu İshak Bey, Germiyanoğlu Süleyman Şah, Candaroğlu İsfendiyar Bey gibi diğer beylerin de teşvikleri ile Türkçe, kısa sürede Anadolu'da yalnızca geniş halk kitlelerince değil, okur yazar aydın kesiminde de tercih edilen dil haline gelmiştir.

Beylikler Dönemi olarak da bilinen bu ortamda birçok telif ve tercüme eser Türkçeye kazandırılmıştır. Bu çeviri eserlerin orijinalleri her ne kadar Türkçe değilse de çevirileri günümüzdeki gibi birebir değil de çevirenin yorumları, eklemeleri veya çıkarmaları gibi yoğun müdahaleleriyle gerçekleştiği için bu tür eserler adeta Türkçeye yeniden yazılarak aktarılmıştır. Nitekim birçok araştırmacı ve akademisyenin bu tür eserler için çeviriden ziyade uyarlama veya yeniden yazım ifadelerini kullanmayı tercih etmeleri de bundandır. Kaldı ki bilim dünyası, bu tür uyarlama ve yeniden yazımların sahiplerini çevirmen değil, şair veya yazar olarak kabul etmektedir.

Görüldüğü gibi Karamanoğlu Mehmet Bey'in yukarıdaki fermanı, özellikle şair ve yazarları cesaretlendirip teşvik ederek, Türkçenin hem halk hem de aydınlar tarafından benimsenip kullanılmasına; böylece doğal gelişimini sürdürmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Zira o dönemde kaleme alınmış telif veya uyarlama eserler, bugün bile Türkçeye ilgili bilimsel çalışmalar için en önemli kaynaklar arasında sayılmaktadırlar.

Kaynak (Source):

Akar, Ali, "Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Dili", **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.609-616.

Banarlı, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, MEB Yay., İstanbul 1971.

Ercilasun, Ahmet B., **Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 2008.

Korkmaz, Zeynep, "Anadolu Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ankara 1995, s.419-423.

Köprülü, M.Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Özkan, Mustafa, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.593-608.
Yavuz, Kemal, “XII-XVI.Asır Dil Yâdigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.27 (Aralık 1983), s.9-57.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 8. 13. Yüzyılda Tasavvufi Akımlar

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Tasavvuf, Tasavvufi Akımlar.

Selçuklu Devletinin otoritesinin zayıfladığı ve nihayet ortadan kalktığı bir döneme denk gelen 13. yüzyılda Anadolu, siyasî bir karmaşa içerisinde bulunuyor; henüz yerleşik hayatın gereklerini tam anlamıyla yerine getiremeyen halk, yoksulluk ve kıtlık içinde acı çekiyordu. Şüphesiz bu karmaşa ortamının oluşumunda Haçlı Seferleriyle Moğol istilâsının çok önemli bir payı vardı.

Anadolu'yu her bakımdan besleyen ve etkileyen Orta Asya, İran ve Arap dünyasında da tasavvuf önemli bir yol katetmiş; ilk sûfî *Kûfeli Ebû Hâşim*'den sonra *Hasanü'l-Basrî*, *Süfyân-ı Sevrî*, *Zü'n-nûn-ı Mısrî*, *Bâyezîd-i Bistâmî*, *Cüneyd-i Bağdâdî*, *Hallâc-ı Mansûr* gibi ünlü mutasavvıflar yetişmiş bulunuyordu. *Kuşeyrî* ve *Gazâlî* gibi âlimler de tasavvufun İslâm dininin temel akidelerine uygun olduğunu göstermeye yönelik çalışmalar ortaya koymuşlardı. Dolayısıyla ortam, dinî akımlar ve tasavvuf için son derece uygun şartlar taşımaktaydı. Pekçok yeri ve Anadolu'yu dolaşan ve *şeyhü'l-ekber* olarak bilinen *Muhyiddîn-i Arabî*'nin Anadolu'da tasavvufun gelişmesine büyük katkısı olmuştur. Bu dönemde *Ahîlik* teşkilâtı yanında çoğu Suriye kaynaklı birtakım bâtinî akımların etkileri de olmuştur.

13. yüzyıl, sonraki dönemlerde yalnızca Anadolu'yu değil, Rumeli'yi de etkisi altına alacak tasavvufî akımların ortaya çıkışı ve gelişmesi bakımından son derece önemli bir dönem olmuştur. Bu noktada zikredilmesi gereken ilk isim, bu yüzyılda yaşamamış ve Anadolu sahasına hiç ayak basmamış da olsa, 11. yüzyılda doğduğu 12. yüzyılda da öldüğü kabul edilen *Hoca Ahmed Yesevî*'dir. Zira Horasan bölgesinde yaşamış ve birçok öğrenci yetiştirmiş olan Hoca Ahmed Yesevî, Anadolu'ya gönderdiği bu öğrencileri vasıtasıyla, *Nakşibendîlik* ve *Bektâşîlik* üzerinden Anadolu'nun hem İslâmlaşması hem de Türkleşmesi sürecine önemli katkı sağlamıştır. *Hakîm Süleyman Ata* ve *Şair Ali* gibi isimler, Hoca Ahmed Yesevî mektebinde yetişmiş pek çok mutasavvıf arasındadır. Orta Asya'da bu gibi dervişler *Arslan Baba*, *Korkud Ata*, *Çoban Ata* örneklerinde olduğu gibi *ata*, *baba*, *hoca* gibi adlarla anılıyordu.

Anadolu'da tasavvufun gelişmesinde etkili olmuş isimlerin başında *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* gelmektedir. Özellikle *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr* gibi eserleri, halifeleri, yetiştirdiği öğrencileri, oğlu Sultan Veled tarafından tarikat olarak somutlaştırılan öğretileri gibi unsurlarla tasavvufun gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Mevlânâ yolunun somutlaştırılmış bir tasavvufî yorumu olan Mevlevîlik, etkisini günümüze kadar taşımıştır.

Anadolu'da tasavvufun yerleşmesinde etkili olmuş isimlerden biri de yine Hoca Ahmed Yesevî mektebinin yetiştirdiği Horasan kökenli erenlerden *Hacı Bektaş-ı Velî*'dir. Hacı Bektaş-ı Velî, tıpkı Mevlânâ gibi yalnızca 13. yüzyılda değil sonraki yüzyıllarda da Anadolu ve Rumeli coğrafyasında etkili olmuş isimlerdendir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin pîr kabul edildiği Bektâşîlik de Mevlevîlik gibi, etkisini günümüze kadar sürdürebilmiş tarikatlardandır.

Tasavvufun geniş halk kitlelerine ulaşmasında etkili olan önemli isimlerden biri de *Yunus Emre*'dir. Bu anlamda özellikle *Türkçe Divanı*nda yer alan sade şiirleri ve menkıbevî

hayatıyla bütün Anadolu tarafından tanınan, sevilen ve hürmet edilen bu derviş şair, Mevlânâ ve Hacı Bektaş gibi sonraki dönemlerde de etkisini sürdürmüştür.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

Kartal, Ahmet, “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Tasavvuf”, **Şiraz’dan İstanbul’a**, Kriter Yay., İstanbul 2008, s.289-299.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 1997.

Öcalan, Hasan Basri, “Anadolu Selçukluları Zamanında Tasavvuf Düşüncesi”, **Türkler**, C.7, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.462-470.

Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Sosyal, Orhan, Eski Türk Edebiyatı Metinleri, MEB Yay., İstanbul 2002.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 9. Anadolu'da Mevlânâ Rüzgarı

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Anadolu, Konya, Mevlânâ, Mevlânâ Tesiri.

Sadece Türk ve İslâm dünyasının değil, bütün dünyanın tanıdığı ve saygı duyduğu bir isim olan ve *Mevlevî*, *Hüdâvendigâr*, *Mevlânâ Hüdâvendigâr*, *Mollâ-yı Rûm*, *Belhî*, *Rûmî*, *Konevî* olarak da bilinen *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, 13.yüzyılın tartışmasız en önemli ismidir. 1207'de Belh'te doğmuş, babası *Bahâeddîn Veled*'le birlikte Nişabur, Bağdat, Mekke ve Şam'ı dolaştıktan sonra önce Lârende'ye, sonra Konya'ya yerleşmiştir. Vefâtına (1273) kadar Konya'da kalan Mevlânâ, burada hayatında önemli bir dönüm noktası olan Şems-i Tebrîzî ile tanışmıştır.

Mevlânâ'nın adını asırları ve coğrafyaları aşırıp bütün dünyaya duyuran eseri, 25.700 beyitten oluşan 6 ciltlik *Mesnevi*'dir. Her ne kadar mesnevi nazım şekliyle yazıldığından bu adı almışsa da zamanla mesnevi dendiği zaman Mevlânâ'nın bu eseri akla gelir olmuştur. *Mesnevi-i Şerîf* ve *Mesnevî-i Ma'nevî* olarak da bilinen bu Farsça eserde, insanlara ibret ve örnek oluşturacak alegorik hikâyeler, dualar, nasihatlar yer almaktadır. Mevlânâ, bu eseri aracılığıyla Anadolu'da kardeşlik ve dayanışmaya en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde toplumsal huzura ve barış ortamına büyük katkı sağlamıştır. Mesnevi, o kadar geniş bir etki sahası oluşturmuştur ki zamanında ve sonraki dönemlerde yaşayan pek çok şair ve yazar, eserinde ondan ya ilhâm almış, alıntı yapmış ya da bir vesileyle ona göndermede bulunmuştur. İletişim imkânlarının son derece kısıtlı olduğu bir dönemde *Şeyyâd İsâ*, *Elvân Çelebi*, *Kirdecî Ali*, *İzzetoğlu*, *Yûsuf-ı Meddâh*, *Mehmed Hatîboğlu*, *Sultan Veled*, *Muhyî*, *Muîn bin Mustafa*, *Gülşehrî*, *Âşık Paşa*, *Ahmedî*, *Bedr-i Dîlşâd*, *Şeyhî*, *Ârif*, *Gelibolulu Mehmed Zaîfî*, *Yazıcıoğlu Mehmed* gibi pek çok ismin eserinde ondan övgü ve hayırla bahsetmesi ve eserinden alıntı yapması bu etkinin somut bir göstergesidir.

Mevlânâ'nın diğer ünlü eseri, kendi mahlası yerine *Şems* ve *Şems-i Tebrîzî* mahlaslarını kullandığından *Dîvân-ı Şems*, *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*, *Külliyât-ı Şems*, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî* olarak da anılan *Dîvân-ı Kebîr*'dir. İçerik, dil ve anlatım bakımından Mesnevi'ye çok benzeyen bu Farsça eserin beyit sayısı, bazı nüshalarda 50.000'e kadar ulaşmaktadır.

Bu iki büyük eseri dışında Mevlânâ'nın sohbetlerinden oluşan *Fîhi Mâ Fih* ve yedi vaaz ve öğüdünün bulunduğu *Mecâlis-i Seb'â* adlı eserleri de vardır. Her ikisi de kısmen Farsça kısmen de Arapçadır. 147 mektubundan oluşan *Mektûbât*'ını ve divanında yer aldığı halde ayrı bir eser olarak bilinen *Rubâîler*'i de diğer eserleridir.

Mevlânâ, bütün bu eserleri yanında yetiştirdiği öğrencileri ve halifeleri vasıtasıyla da Anadolu'nun huzur ve barış ortamına kavuşmasına, insanlar arasında hoşgörünün yayılmasına katkı sağlamıştır. Eserleri Türkçe olmadığı halde, adının Anadolu ve Rumeli'nin dört bucağında saygı ve hürmetle anılması, onun eserlerinde ortaya koyduğu duygu ve düşünceleri kadar yaşam tarzı olarak benimsediği ve uygulamaya koyduğu hoşgörüsüyle de ilgilidir.

Mevlânâ'nın bütün önyargılardan uzak öğretileri, oğlu *Sultan Veled*'in katkılarıyla Mevlevîlik tarikatının kurulmasıyla birlikte önce Konya ve bütün Anadolu'ya, ardından Rumeli'ye ve bütün dünyaya yayılmıştır. Dahası Mevlânâ'nın etki sahası, yaşadığı dönemle

de sınırlı kalmamış; sonraki yüzyıllara ve nihâyet günümüze kadar ulaşmıştır. Bu bakımdan 2008 yılının bütün dünyada *Mevlânâ Yılı* olarak kutlanmış olması anlamlıdır.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Çelebioğlu, Âmil, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB Yay., İstanbul 1998.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 1986.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

Tasavvuf Dergisi Mevlânâ Özel Sayısı, S.14, Ankara 2005.

Tasavvuf Dergisi Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, S.20, Ankara 2007.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 10. Hacı Bektaş-ı Velî ve Bektaşîlik

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Hacı Bektaş-ı Velî, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması.

Hacı Bektaş-ı Velî, sadece Anadolu'nun değil Balkanların Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde de etkili olmuş önemli isimlerden biridir. Hoca Ahmed Yesevî'nin müritlerinden ve Babaî halifelerinden kabul edilmektedir. Devrin birçok sūfisi gibi onun da hayatı hakkında yeterli ve kesin bilgiler mevcut değildir. Daha çok rivâyetler, söylentiler ve menkıbelerle tanınmaktadır. Muhtelif kaynaklarda, *Mevlânâ* ile aynı dönemde yaşadığı belirtilmektedir.

Makâlât-ı Sūfiyâne adlı eseri, Hacı Bektaş-ı Velî'nin Arapça yanında İslâmiyet ve tasavvuf konusunda geniş bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Bu eser, *Sa'düddîn* adlı bir Bektaşî tarafından Türkçeye çevrilmiştir. 14. yüzyılın âlim ve Mevlevî şairi *Hatiboğlu* da bu eserin manzum çevirisini yapmıştır. 1271'de ölen *Hacı Bektaş-ı Velî*'nin kabri, Kırşehir'de bugün kendi adıyla anılan ilçededir. Kaynaklarda *Makâlât*, *Velâyetnâme*, *Kitâbü'l-Fevâ'id*, *Fâtihâ Sûresi Tefsîri*, *Şathiyye*, *Nasîhatler*, *Şerh-i Besmele*, *Makâlât-ı Gaybiyye* ve *Kelimât-ı Ayniyye* gibi eserleri olduğu belirtilir.

Horasan Türklerinden olan *Hacı Bektaş-ı Velî*, Anadolu'ya gelince Suluca Kara Öyük'e (Kırşehir) yerleşmiş ve orada Türk kültür ve tarihi açısından en önemli tarikatlardan olan Bektaşîliği kurmuştur. Fuad Köprülü, Osmanlı coğrafyasında hem İslâmiyetin hem de Türk kültürünün gelişmesi noktasında büyük katkısı olan Bektaşîliğin silsilesini *Kutbüddîn Haydar*, *Lokman-ı Serahsî* ve *Ahmed Yesevî* gibi Türk mutasavvıflarına kadar götürmektedir.

Anadolu'da kurulan en güçlü ekonomik ve sosyal yapılardan olan Ahîlik teşkilatına dahil olan Bektaşîlik, yeniçeri ordusunun kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Öyle ki Hacı Bektaş-ı Velî, yeniçeri ocağının pîrî ve üstâdı kabul edilmektedir. Nitekim Nihad Sâmî Banarlı'nın işaret ettiği gibi yeniçerilerin savaflara giderken söyledikleri *Allah Allah! Eyvallah... Baş üryân, sine püryân! Allah Allah! Nûr-ı Muhammed nebî; pîrimiz, hünkârımız Hacı Bektaş-ı Velî...* şeklinde başlayan gülbang da bu görüşü desteklemektedir.

Bektaşîlik tarikatının gelişmesinde 15. yüzyılın ikinci devresi şeyhlerinden *Balım Sultan*'ın önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde Bektaşîlik, Anadolu ve Rumeli'de büyük bir gelişme göstermiştir. *İkinci Mahmud*'un yenileşme çabaları çerçevesinde yeniçeri ocağını kaldırmasıyla bağlantılı olarak Bektaşî tekkeleri de kapatılmıştır. *Abdülazîz* tarafından bu tekkeler tekrar açılmışsa da tekke ve zâviyeler hakkındaki kanunla diğer bütün tarikatlarla birlikte tamamen kapatılmıştır. Bununla birlikte 13. yüzyıldaki şekliyle tamamen örtüşemese de, bugün Anadolu ve Rumeli'de halkın günlük yaşantısında ve gönlünde yaşamaya devam etmektedir.

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

- Haslok, F.R., Bektaşılık Tetkikleri**, Çev.Râgıp Hulûsî, Haz.Kâmil Akarsu, MEB Yay., Ankara 2000.
- Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı**, MEB Yay., İstanbul 1988.
- Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken Yay., İstanbul 1986.
- Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
- Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1**, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 11. Yunus Emre

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Yunus Emre, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması Süreci, Türkçe.

Sadece Türk dünyasında değil, bütün dünyada en tanınmış sûfi şairlerden olan **Yunus Emre**'nin doğum ve ölüm tarihi, memleketi, mezarının yeri gibi bilgiler de dahil hayatı hakkında kaynaklarda kesin ve yeterli bilgi yoktur. Yapılan araştırma ve değerlendirmeler 13. yüzyılın ikinci yarısıyla 14. yüzyılın başlarında yaşamış olabileceği yönündedir. Memleketinin Sivrihisar, Bolu, Eskişehir, Konya olduğunu belirten kaynaklar vardır. Aynı şekilde mezarının bulunduğu yer olarak da *Bursa, Manisa'da Kula-Salihli arası, Erzurum'da Palandöken etekleri, Keçiborlu, Eskişehir, Lârende, Karaman* gibi farklı yerler gösterilmektedir. Şiirlerinden *Anadolu, Şam, Erzurum, Kars* ve *Azerbaycan*'ı gezdiği sonucuna ulaşan kaynaklar vardır.

Yunus Emre'yle ilgili bilgilerin böylesine yetersiz ve çelişkili olmasının şüphesiz birçok sebebi vardır. Bunlardan biri sûfi kişiliğiyle tanınmış olmasıyla ilintilidir. Hakkında o kadar çok söylenti ve menkıbe oluşmuştur ki hangisinin gerçek hangisinin yakıştırma olduğunu bilmek imkansız hale gelmiştir. Ayrıca Anadolu'da Yunus adıyla tanınmış birçok sûfi ve şair yaşadığından, bilgiler de zamanla birbirine karışmıştır.

Hakkındaki bilgiler yetersiz de olsa **Yunus Emre**'nin Anadolu'da yetişmiş ve bugün için bütün dünyada tanınan bir sûfi şair olduğu, özellikle şiirleri ve menkıbeleri vasıtasıyla Anadolu'nun İslâmlaşması, birlik ve dirliğe kavuşması, barış ve huzur ortamının tesisi, Türkçenin benimsenmesi ve gelişmesi bakımından büyük katkılar sağladığı bütün kaynaklarca kabul edilmektedir. Dahası hiçbir ayırım gözetilmeksizin Türk dünyasının dört bucağında sevilen ve sahiplenilen Yunus Emre'nin bu katkısı, günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla Yunus Emre, Türk dünyasının ve Türkçenin büyük sûfi ve şairlerindedir.

Kaynaklarda, Yunus'a iki eser atfedilmektedir: **Risâletü'n-nushiyye** ve **Divan**. **Risâletü'n-nushiyye**, aruzun *mefâilün mefâilün feûlün* kalıbıyla yazılmış 550 beyitlik didaktik nitelikli tasavvufî bir mesnevidir. Yunus'un asıl önemli eseri ise içinde hem aruzla hem heceyle yazdığı şiirlerinin toplandığı **Divan**'ıdır. Onu Türk edebiyatının en büyük sûfi şairi yapan ve insanların gönlünü kazanmasını sağlayan da bu divanda yer alan coşkulu, sade, samimi şiirler olmuştur. Öyle ki asırlar önce yazdığı Anadolu insanının ortak duygularını, hoşgörüsünü, Allah ve insan sevgisini yansıtan şiirleri, bugün de aynı şekilde kardeşlik duygularının pekiştirilmesi, Türkçe bilincinin ve sevgisinin geliştirilmesi yolunda değerlendirilmektedir.

Şiirlerinden örnekler:

Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler
Aşk şarabın içen cânlar uymaz göçmeğe konmağa

Kaf Dağı zerrem degül ay u güneş bana kul
Hak'dur aslum şek degül mürşiddür Kurân bana şek: şüphe

Kuruyuduk yaş olduk ayağımız baş olduk
Kanatlanduk kuş olduk uçduk elhamdülillâh

Cânım kurban olsun senin yoluna

Adı güzel kendi güzel Muhammed

Şefâat eyle bu kemter kuluna

kemter: değersiz, düşkün

Adı güzel kendi güzel Muhammed

Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayrân olur

Bir dem gelür şâdî olur bir dem gelür giryân olur *şâdî: mutlu. giryân: ağlayan, mutsuz*

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Köprülü, M.Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).

Pekolcay, Neclâ, İslâmî Türk Edebiyatı 1, Dergâh Yay., İstanbul 1981.

Tatçı, Mustafa, Yunus Emre Divanı 1-2, KB Yay., Ankara 1990.

Timurtaş, Faruk Kadri, Yunus Emre Divanı, KTB Yay., Ankara 1986.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayımdan kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN

2. 3. 1. 1. 12. Hoca Dehhânî

Anahtar Kelime: Selçuklu Dönemi, Klâsik Türk Edebiyatı, Dehhânî.

Kaynaklarda hayatıyla ilgili çok az bilgi bulunan *Hoca Dehhânî*'nin yaşadığı döneme dair bilgiler de birbirleriyle tam olarak uyuşmamaktadır. Ağırlıklı olarak 13. yüzyılın başlarında yaşadığı söylene de 14. yüzyılın ortalarında yaşadığına dair görüşler de vardır. Bununla birlikte kaynaklar, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Konya'ya geldiği hususunda hemfikirlerdir. Bugün elimizde 1'i kaside, 6'sı gazel olmak üzere sadece 7 şiiri (74 beyit) bulunsa da bazı nazire mecmualarında (Ömer bin Mezîd, Eğridirli Hacı Kemal) ve başka bazı eserlerde adının yer alması, şöhretinin sonraki yüzyıllara aksettiğini göstermektedir. Diğer taraftan 15. yüzyıl şairi *Hatiboğlu*, manzum *Makâlât-ı Hacı Bektaş-ı Velî* tercümesinde *Dehhânî*'nin adını *Mevlânâ*, *Nizâmeddîn*, *Sa'dî*, *Attâr* gibi büyük şairler ve *Ahmedî* ile *Şeyhoğlu* gibi devrin diğer Türk şairleriyle birlikte zikretmektedir.

Dehhânî'den ilk bahseden bilim adamı Fuad Köprülü olmuştur. Köprülü, *Dehhânî*'yi Anadolu sahasında dindışı klâsik şiirin başlangıcı ve *"tamamiyle sanat gayesini hedef alan"* yeni türün ilk şairi olarak tanıtmaktadır. Şiirlerinde eğlence meclislerinden, bahar coşkusundan, aşk ve özlem gibi insanî ve dünyevî konulardan bahseden *Dehhânî*'nin Selçuklu hükümdarı Alaeddîn Keykûbâd'ın isteği üzerine 20.000 beyitlik Farsça bir *Şâhnâme* (*Selçuklu Şâhnâmesi=Selçuknâme*) yazdığı muhtelif kaynaklarda belirtilmektedir. Ne var ki bu eser, henüz gün ışığına çıkarılamamıştır. Şiirleri, iyi yetişmiş bir şair olduğunu göstermektedir. Henüz gün ışığına çıkarılamamış da olsa, kaynaklarda Selçuknâme adlı eserinin varlığından bahsedilmesi, Farsçaya da hakim olduğunun işareti sayılabilir. Diğer taraftan dönemin diğer şairlerinin aksine şiirlerinde tasavvufî konulara yer vermemiş olması, kendine farklı bir yol çizecek kadar güvendiğinin kanıtı sayılabilir. Bu, aynı zamanda *Dehhânî*'nin muhitindeki şairlerden çok Fars şairlerinden ilhâm aldığıının, onları kendine örnek seçtiğinin bir göstergesi de kabul edilebilir.

Örnek beyitler:

Husrev-i hûbân iden sen dilber-i şîrîn-lebi

Bîsütûn-ı 'aşk içinde beni Ferhâd eyledi

[*Sen şirin dudaklı dilberi, güzellerin şahı eden (kudret); beni aşkın Bîsütûn dağında Ferhâd eyledi.*]

İster iseñ mülk-i hüsn âbâd ola dâd eyle kim

Pâdişehler dâd ile mülkini âbâd eyledi

[*Güzellik ülkenin âbâd olmasını istiyorsan adaletli ol. (Çünkü) padişahlar (da) ülkelerini (hep) adalet (sayesinde) âbâd etmişlerdir.*]

Kaynak (Source):

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, MEB Yay., İstanbul 1971.

Derdiyok, İ.Çetin, "Hoca Dehhânî'nin Kasidesine Tematik Bir Bakış", **Yedi İklim**, No:55, İstanbul 1994, s.59-63.

İlaydın, Hikmet, "Dehhânî'nin Şiirleri", **Ömer Âsım Aksoy Armağanı**, TDK Yay., Ankara 1978, s.137-165.

Karahan, Abdülkadir, Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB Yay., İstanbul 1988.

- Köprülü, M. Fuad**, “Selçukîler Devrinde Anadolu Şairleri, Hoca Dehhânî, **Hayat Mecmuası**, S.1, Ankara 1926, s.4-5.
- Köprülü, M.Fuad**, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, DİB Yay., Ankara (tarihsiz).
- Mansuroğlu, Mecdut**, **Anadolu Türkçesi (XIII.Asır), Dehhânî ve Manzûmeleri**, İstanbul 1947.
- Şentürk, A.Atillâ ve Kartal, Ahmet**, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.
- Ünver, İsmail**, “Hoca Dehhânî”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.XVIII, TDV Yay., İstanbul 1998.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Yavuz BAYRAM	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN